

Marianne Fillenz

TEMESVÁRTÓL ÚJ-ZÉLANDIG

Karl R. Popper és Marianne Fillenz

levelezésével

Fordította és a jegyzeteket írta
SCHMAL ALEXANDRA

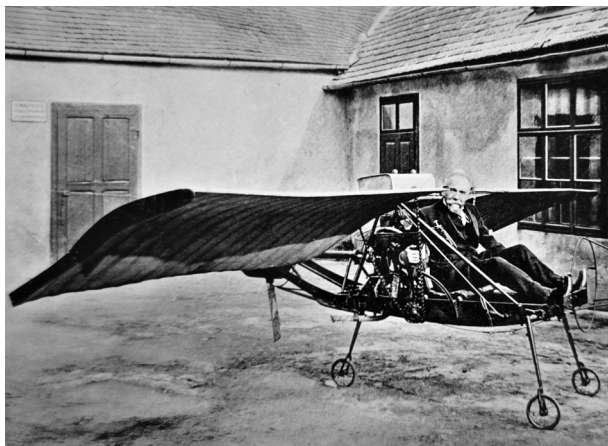
© *Marianne Fillenz örökösei, 2021*
© *2008 University of Klagenfurt/ Karl Popper Library.*
All rights reserved
Hungarian translation © Schmal Alexandra, 2021

1902-re Karl Milla publikációinak listája már szépen gyarapodott; emellett a *Zeitschrift für Luftschiffahrt und Physik der Atmosphäre* című lap szerkesztője lett. Ugyanebben az évben közzétett egy dolgozatot

²¹ Uo., 43.

Aussichten címmel. Ebben leírja egy vitorlás repülőgép terveit: a vitorlás-csónak-szán vékony jégen is tud siklani, vagy amikor az olvadó hó akadályozza a szán és a csónak haladását. A jármű ezenfelül sátként is használható sarkköri utazások alkalmával, mocsaras területeken és a tundrán. Találékonyasága emlékeztet Stellaéra, aki kupakokból, gallyakból és effélékből készített műalkotásokat.

1907-ben a brit *Aeronautical Journal*ben megjelent egy dolgozat Charles Millától *The Free Lever in the Flying Machine* (Szabad emelőkar a repülő szerkezetben) címmel, 1908-ban pedig közzétették egy előadása összefoglalóját, amelyet „a madarak utánzására irányuló emberi vágy és a térben való szabad lebegés iránti szenvedély történetéről” tartott. Az előadás nagyon szépen van megírva, és nyilvánvaló belőle, hogy Karl Millát mennyire szenvedélyesen érdekelte a probléma.

Karl Milla saját tervezésű repülőgépében, 1910 körül

Lassanként közeledett a repülőgép tervének megvalósítása felé; egyre sürgetőbbé vált a motor gyártásához szükséges anyagi fedezet előteremtése. Karl Milla azonban népes családjával és szerény tanári fizetésével képtelen volt ezt megoldani. Így született a kezdeményezés a „Flugschiff Milla” megépítéséhez szükséges pénz összegyűjtésére. Az „Ausztia Népéhez” intézett felhívás felvázolja az erőfeszítéseket, hogy Németországgal, Franciaországgal, Angliával és az Egyesült Államokkal is felvehessék a versenyt a levegő meghódításában. A felhívás szövege szerint Ausztia jelentős előnnyel rendelkezik ebben a versenyben: itt van Karl Milla, az az ember, aki a legalaposabban tanulmányozta a repülés problematikáját, és aki máris óriási tekintélyt vívott ki odahaza és külföldön is. Találmánya, a „szabad emelőkar repülő szerkezethez” lehetővé teszi egy olyan gépezet megalkotását, amely az egyszerűséget a sokoldalúsággal ötvözi. És minthogy e gépezet megalkotásához csupán húszezer koronára lenne szükség, ezt az összeget nem volna lehetetlen Ausztriában előteremteni.

Ám mint utóbb kiderült, a dolog mégsem volt ilyen egyszerű, és Karl Milla úgy halt meg 1916-ban, hogy az álmát nem válthatta valóra.

Karl Milla szigorú embernek tűnhetett, de megtaláltam egy Stellának írt levelezőlapját, amelyből csak úgy árad a meleg szívjóság.

Fennmaradtak történetek Stella bátyjairól, Richardról és Roderichről is. Az utóbbi volt a fiatalabb. Amikor elvégezte az iskoláit, és még nem volt világos, mi lesz belőle, Brunnbe ment, a Dürrigl rokonsághoz. Egy nap megírta az otthoniaknak, hogy Kari bácsikája azt javasolta neki, menjen katonai akadémiára. Az általában

visszafogott és csendes Milla papa ekkor az asztalra csapott, mondván, „ebbe sose egyezem bele”.²² Roderichet hazarendelték, és művészeti iskolába írtatták. Greével és Stellával madarat lehetett fogatni, úgy örültek, hogy otthon van a bátyjuk, aki tehetséges és kreatív fiú volt, és remek játszótárs is. Élénk kíváncsiság élt benne az egész világ iránt. Amikor még kisfiú volt, Hermine egyszer bement a fiúk hálósobájába, és üresen találta Roderich ágyát. A rendőrséggel is kerestették. Végül a vasútállomáson találták rá, onnan vitték haza. Anyja, aki imádta, kétségbe volt esve. Aztán megérkezett a nagymama Brünnből, és helyreállt a családi béke.

Stella nagyon szeretett operába járni. Előadás előtt a mamájuk felolvasta az aktuális opera librettóját, és részleteket énekelt belőle a családnak. Ilyenkor Karl Milla is bekapcsolódott, sőt megpróbált „improvizálni” is a zongorán, de mindig sajnálta, hogy sose tanult

²² Stella ehhez a következőket fűzi hozzá emlékiratában: „Gyakran eltöprengtem, vajon miért ellenezte apám annyira, hogy Roderich Brünnebe menjen [...]. Apám tartózkodó, sőt barátságtalan érzelmei, amelyekkel anyám családja iránt viseltetett, magyarázhatók azzal, hogy politikai nézeteik szöges ellentétben álltak. Apám a szilárd szociáldemokrata alapokon álló Verein »Freie Schule« (Szabad Iskola Egyesület) tagja volt, anyám viszont katonatiszti családból származott, apja, bátyja és persze Kari is egytől egyig katonatisztek voltak. A középosztály köreiben a tisztekre úgy tekintettek, mint felsőbbrendű lényekre, akik könnyű életet élnek, és lényegében semmit sem dolgoznak. Talán apám is osztotta ezt a véleményt.” A Verein „Freie Schule”-t 1905-ben alapították, célja az osztrák oktatási rendszer megújítása volt. 1908-ban már hússzezer tagot számlált; eleinte önállóan működött, majd mivel a tagság többségét a szociáldemokraták tették ki, 1918 után az SDAP hivatalos iskolai szövetségévé nyilvánították. 1923-ig állt fenn, akkor Freie Schule-Kinderfreunde néven egyesült a szintén szociáldemokrata Kinderfreunde egyesülettel. Lásd https://www.wien.gv.at/wiki/index.php?title=Verein_%22Freie_Schule%22, letöltve 2019. október 11.

meg rendesen játszani. Stella édesanyja egyszer azt mondta, „a zene mindenkinek a közös nyelve, annak is, aki sosem tanulta”. Más volt a helyzet a franciával, amelyet Mama a tiszték lányainak fenntartott iskolában sajátított el, és a maga egyéni módszerével tanított a lányainak. Mondatokat olvasott fel Stellának és Grétének, akik, ha nem is értettek belőle túl sokat, megtanulták a nyelv dallamát, aztán egymásnak is felolvasták, miközben nem annyira a szavak értelmét, inkább a zenéjét élvezték.

Amikor Stella a Realschuléba járt, a Mariahilferstrassén kellett végigmennie. Iskolába menet fejben ismételtette a leckéjét. Tíz óraker, a délelőtti szünetben kiszökött, és besurrant a katedrálisba, ott ette meg a szendvicseit: élvezte a csendet, és hogy egyedül lehet.²³

Roderichnek viszont eközben nem volt maradása, hajósinasnak állt, és körbeutazta a világot: járt Egyiptomban, Dél-Afrikában, eljutott Amerikába is. Hogy aztán mi lett vele, nem tudom. Mindig azt hittem, hogy a tengerbe veszett, de Stella emlékirata szerint Richard lelte így halálát: amikor Roderichkel hazafelé tartottak Amerikából, Richard vízbe fulladt, és Roderich tért haza a szörnyű hírrel. Roderichből a családi emlékezet szerint festő lett, és Chicagóban halt meg 1916-ban.

Hosszú évekkkel később találkoztam Stella egyik féltestvérével, Arturral, aki mérnök lett. Budapestre

²³ Stellánál ezt olvassuk erről: „Tíz óraker, a szünetben, végigmentem a Kärntnerstrassén a közeli Stephanskirchéig. A templom ilyenkor szinte teljesen kihalt volt, úgyhogy elővettem a szendvicsemet az iskolatáskámból – persze csak szép halkán –, és elmajszoltam a »szent« csendben. Ha valaki olykor mégis felbukkant az oltárnál, nem vettem észre, és engem se vett észre senki. Oldalról az ablakokon keresztül betűzött a fény a magasból, és megvilágította a katedrális márványoszlopait. Elvertem az éhemet, aztán visszamentem az iskolába.”

menet – egy tudományos konferenciára voltam hivatalos 1964-ben – Bécsen utaztam át, valahogy felvettem vele a kapcsolatot, és meglátogattam. Kedves és szórakoztató ember volt, sok minden érdekelt, elsősorban a numizmatika.

Amikor Stella elvégezte az iskolát, felmerült a kérdés, hogy mi legyen belőle. Tanárképzőbe szeretett volna menni, de apja szocialista és szabadgondolkodó attitűdje miatt ez lehetetlennek bizonyult.²⁴ Egy nap az édesanyja talált egy újsághirdetést: fiatal bécsi nőt kerestek német és francia nyelvoktatásra és zongoratanításra Budapest közelében. Stella a visszaemlékezésében leírja az utat, amit gőzhajón tett meg a magyar fővárosig; útközben hallott életében először magyar beszédet. Egy szót sem értett belőle, de tetszett neki a nyelv dallama.²⁵

Kecskemétre került egy zsidó családhoz, Vargáékhoz; a lányukat, Borist kellett németre és zongorára tanítania. Étkezések közben az asztalnál mindig németül folyt a szó, de amikor a cselédlány bejött, hogy meghallgassa a háziak utasításait, Stella fülelt – így kezdett magyarul tanulni.

Boris bátyja orvostanhallgató volt Budapesten. Gyakran hazalátogatott Kecskemétre, az egyetemről pedig valamelyik napilap apróhirdetéseiben üzent Stellanak, amelyeket „Királykisasszony”²⁶ jellegével adott fel: így szólította, amikor találkoztak.

²⁴ Stella így ír erről: „...akkor már túl voltam a sikeres felvételi vizsgán, de – ahogy anyám magyarázatából később megértettem – mivel apám a Verein »Freie Schule« tagja volt, az állami tanárképző főiskola kapui zárva maradtak előttem, privát képzés pedig anyagi és egyéb okokból nem jött szóba.”

²⁵ Stella húszévesen, 1913-ban érkezett Magyarországra.

²⁶ Az eredetiben Queenerl.

Marianne édesanyja, Stella Milla tizenhét évesen, 1910

Stella megkedvelte Vargáékat, otthon érezte magát náluk, de karácsonyra mindig hazament Bécsbe, hogy az ünnepeket a családjával töltsse. Apja, aki meggyőződéses ateista volt, a karácsonyt „Sonnenwendé”-nek, Napfordulónak nevezte; a *Stille Nacht, Heilige Nacht* tot azért ő is velük énekelte.

Egy nap Stella hírt kapott Kecskeméten, hogy az apja megbetegedett; azonnal elindult haza. De mire Bécsbe ért, az apja már nem volt ott: visszament Neusatzba, a szülővárosába, ahol hamarosan meg is halt. Az orvos utóbb azt mondta, hogy bizonyára tudatában volt a közeledő végnek, és a honvágy hazavitte.

A temetés után a család visszatért Bécsbe. Stellának először nem akaródzott folytatni a kecskeméti tanítós-kodást, de „Varganéni” írt neki egy hosszú vigasztaló levelet, amelyben igen szívélyesen invitálta, így végül meggondolta magát. A kecskeméti időszaknak aztán nagyjából egy évvel később vége szakadt, amikor Boris menyasszony lett, esküvőre készült. Stella felköltözött Budapestre egy barátnőjéhez, és hamarosan munkát talált egy irodában mint német-francia levelező.²⁷

Mint írja, „habár a franciatudásom már jó ideje háttérbe szorult, mivel Mama oktatása nem volt maradóképpen sikeres, az állás a Hajós és Szántó cégnél²⁸ mégis életem fordulópontjának bizonyult. Ott találkoztam egy Fillenz nevű fiatalemberrel, és noha Fillenz úr hamarosan elvesztette az állását, attól kezdve többé nem tévesztettük szem elől – és nem is felejtettük el – egymást.”

²⁷ Ez 1917–1918 körül lehetett.

²⁸ A Hajós és Szántó Elektromosgyára Rt. elektromos iparcikkeket állított elő, 1920–1948 között állt fenn. Eladási központja eleinte a VI., Paulay Ede utca 7., később a VI., Andrassy út 59. szám alatt működött.

MAGVETŐ
KÖNYVKIADÓ ÉS KERESKEDELMI KFT.
www.magveto.hu
www.facebook.com/magveto
magveto.kiado@lira.hu
Felelős kiadó Dávid Anna

Nyomtatta és kötötte
a Central Dabasi Nyomda Zrt., 2021-ben
Felelős vezető Balizs Attila vezérigazgató

Felelős szerkesztő Rostás Eni
Korrektor Hradeczky Moni
Műszaki vezető Takács Klári
A könyvet Pintér József tervezte
Kiadványszám 9185
Kner Antikva betűtípusból szedve
ISBN 978-963-14-4122-2
ISSN 0324-797X